

07.2020

NATIONAL GEOGRAPHIC

ЕВЕРЕСТ

ПЪТЕШЕСТВИЕ
ДО ПОКРИВА
НА СВЕТА

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

ISSN 1312-6571

5,49 лв.

9 771312 657558

07 >

ЮЛИ 2020

ЕВЕРЕСТ • МЕТЕОРОЛОГИЧНА СТАНЦИЯ • ТИГРИ В ПЛЕН • КАРДАМОН

СЪДЪРЖАНИЕ

На корицата:

Върх Еверест и заснежени-
те върхове на хималайски-
те великани блестят под
звездното небе на Непал.

СНИМКА: УИЛЯМ ФОСЕТ,
FOTOVOYAGER/GETTY IMAGES

СТАТИИ

Голямата загадка на Еверест

Преди близо век Санди Ървайн и неговият партньор в изкачването Джордж Малори изчезнали на един висок хребет на Еверест. Дали били стигнали до Върха 29 години преди Едмънд Хилъри и Тенсинг Норгей да се прославят като първите изкачили най-високата връх на Земята?

ТЕКСТ: МАРК СИНОТ
СНИМКИ: РЕНАН ОЗТЮРК
..... стр. 26

Нов прозорец към атмосферните условия

Метеорологични станции на Еверест предават информация за атмосферните процеси на Покрива на света, осигурявайки на учените ключови нови данни за това как климатичните промени влияят на един от районите с най-сложни атмосферни условия.

ТЕКСТ: ФРЕДИ УИЛКИНСЪН
СНИМКИ: МАРК ФИШЪР,
ДЪРК КОЛИНС И ЕРИК ДАФТ
..... стр. 48

Тигри в плен

Тигрите в плен в САЩ са повече от тези на свобода, което поставя в риск и животните, и хората.

ТЕКСТ: ШАРЪН ГАЙНЪП
СНИМКИ: СТИВ УИНТЪР
..... стр. 62

Пътуване с погрешка

Пътешествие през стара гора в Югоизточна Азия в търсене на скъпоценния кардамон.

ТЕКСТ: МАЙК АЙВС
СНИМКА: ИЪН ТЕХ
..... стр. 86

ПЕРУАНСКО МЕНЮ: СУПЕРКАРТОФИ

СНИМКА: АЛЕК ДЖЕЙКЪБСЪН

ОТ ПОНЕ 5000 Г. ПР.ХР. обитателите на днешно Перу пируват с картофи. Обяснимо – тук растат над 4000 сорта. Но разнообразието и културната стойност на тази кореноплодна култура са застрашени от индустриализираното земеделие. Днес изобретателни главни готвачи като Вирхилио Мартинес утвърждават статута на картофите и други традиционни андски храни. В „Мил“, ресторанта на Мартинес в Свещената долина, пътешествениците могат да помогнат при събирането на същите картофи, които ще се окажат в чиниите им като част от осемстепенно меню с фокус

върху Андите. Безбройните сортове, налични в „Мил“ (някои са показани тук), се дължат отчасти на последния картофен пионер на Перу – Мануел Чоке Браво. Създадените от него „суперкартофи на Мануел“ са пълни с антиоксиданти и сияят в розови, сини и лилави оттенъци. Браво доказва, че грудковите са вкусни не само като храна, а и като напитка, например „Мускиока“, направена от цветната, подобна на картоф ока.

Черпейки от миналото, тези главни готвачи помагат за превръщането на Перу в една от най-добрите дестинации за хранене на света. —РЕБЕКА УЛФ

ЛИНИЯ НА ПОГЛЕДА

СНИМКИ:
РЕБЕКА ХЕЙЛ

Фино настроени сетива

Забележете тънката черна ивица от страни на тази скумрия. Това е страничната линия – част от важна система, усещаща движенията и налягането на водата. Миниатюрни сензори по дължината на линията (невромасти) позволяват на рибите много прецизно да идентифицират движенията, което им помага да ловуват, да избягват препятствия и да плуват в пасажи, даже и в мрака.

—ТЕРИСА МАКИМЪР

РИСКЪТ Е ЧАСТ ОТ ЕЖЕДНЕВИЕТО МУ

ОТ ДАРЪН СМИТ

ПОГЛЕДНЕТЕ ЗМИЯТА на снимката. Какво усещате? Страх или привличане? Като малък Ручира Сомавира бил удивен от „пълзящите гадини“, ловял малки змии край дома си в Шри Ланка и ги носел в джоба си в училище.

Сомавира, който днес е херпетолог в една федерална научна институция в Австралия, разбира, че повечето хора се боят от змиите, които според него са „загадъчни, митични и неразбрани“. Постабил си е за цел да развенчае митовете чрез обществени образователни компании относно това как да се пазим от ухапвания от змии. Според Световната здравна организация около 5 млн. души биват ухапани годишно в глобален мащаб. Самият той е бил хапан два пъти от силно отровни змии.

Сомавира е работил пряко с паркови рейнджъри в Индонезия, които вярвали в мита, че змията няма да те ухапе, ако е говориш спокойно.

Занесъл им една змия и започнал да вдига шум, на който тя не реагирала. После тропнал с крак близо до нея и тя се преместила – така им показал, че змиите нямат уши, но са чувствителни към вибрации на земята.

Морските змии са сред най-отровните на света, а рибарите на австралийските траулери често ги намират в мрежите си. Организирил е за тях курс по безопасно боравене със змиите, а в замяна рибарите му пращат снимки на уловеното. Къснотата морска змия била смятана за изчезнала в района, докато уловът им не доказал обратното.

Сомавира участвал в най-всеобхватното глобално проучване върху влечугите, което установило, че близо 1 от всеки 5 вида е застрашен от изчезване. Надява се усилията му да повишат общественото разбиране на влечугите и нуждата да бъдат опазвани. □

Белоустата куфия (най-горе) обикновено е зелена, но само на индонезийския остров Комодо се случва и да е яркочерна. Херпетологът Ручира Сомавира (горе) е привлечен от загадките на влечугите и изследва как те се приспособяват към променящия се свят.

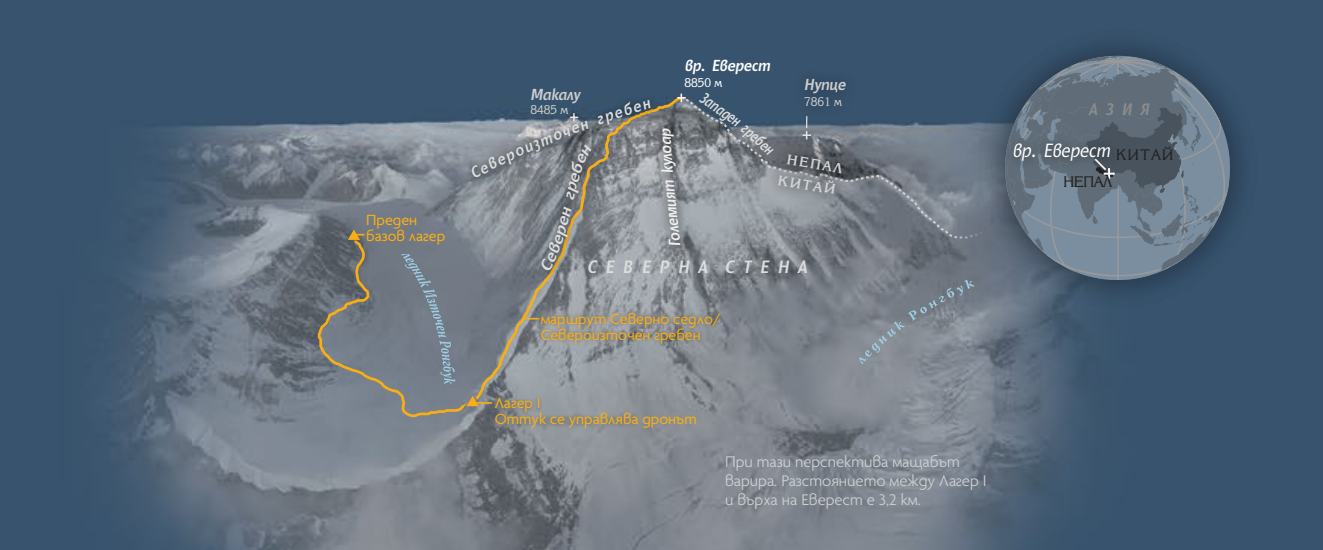
Вашата подкрепа даде възможност на Националното географско дружество да финансира този и други научноизследователски проекти.

ГЛЕДКА КЪМ ЕВЕРЕСТ

Дълго време изглеждало невъзможно да бъде заснет исполинският ръст на Еверест заедно с целия околел пейзаж – докато фотографът Ренан Озтюрк не се изкачил до 7000 м, екипиран с дрон, специално модифициран за екстремни условия. Сега вече можем да видим Великана заедно с назъбените ледопади и дълбоките цепнатини на ледника Ронзбук, стръмните кулоари на Северната стена и извисяващите се върхове в Китай и Непал, над които толкова величествено господства. Дронът запечатал панорама от кадри, които после били съединени, за да се получи тази уникална гледка – продукт на технология, художествено майсторство и издръжливост.

СНИМКА: РЕНАН ОЗТЮРК; ФОТО МОЗАЙКА: КЛЕЙ БЪРНСТЪН; ФОТО РЕДАКТОРИ: АН ФАРАР, ЕМИ МОРЕО И САДИ КУЕРИЪР; КАРТА И ГРАФИКА: МАРТИН ГАМАШ, МОНИКА СЕРАНО И СЪОРЕН УОЛДЖАСПЪР; ДИЗАЙНЕР: ИЛЕЙН БРАДЛИ; ТЕКСТ: ИВ КОНАНТ; ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ: СКОТ ЕЛДЪР, ТЕРИН САЛИНАС; ИЗТОЧНИК: РУДИ ЛИФИЛД ЕЛИНДЖЪР

НА
ПОКРИВА
НА СВЕТА

ЮЛИ
2020 Г.

СТРАНИЦА

26

ГОЛЯМАТА ЗАГАДКА НА

ЕВЕРЕСТ

ТЕКСТ: МАРК СИНОТ СНИМКИ: РЕНАН ОЗТЮРК

Преди близо век
Санди Тървайн и неговият
партньор в изкачването
Джордж Малори изчезнали
на един висок хребет
на Еверест. Дали били
стигнали до върха
29 години преди Едмънд
Хилъри и Тенсинг Норгей
да се прославят като
първите изкачили
най-високия връх на света?
Авторът и неговият
екип тързват
по стъпките на Тървайн,
за да открият тялото му –
и фотоапарата, който
би могъл да пренапише
историята на планината.

Докато слънцето
изгрява над
Тибетското
плато, Пасанг Кади
Шерна (отпред)
и Ахакпа Тене
Шерна подминават
8750 м на връх
Еверест. Големият
въпрос е дали
Джордж Малори
и Санди Ървайн са
стигнали дотук –
или дори са
покорили върха –
през 1924 г.?

Сняг е посипал скалистата Магистрала на чудесата в Източния ледник Ронгбук, докато група алпинисти (най-вдясно) изминава 20-километровия маршрут между Базовия лагер и Предния базов лагер покрай подобни на остриета ледени перки.

Н

„НЕДЕЙ – каза той. – Твърде си уморен. Не си струва.“

Джейми Макгинес – водачът на експедицията – ме изгледа сурово. Беше смъкнал кислородната си маска и гръпнал слънчевите очила. Седяхме на купчина камъни на 8440 м височина на Североизточния гребен на връх Еверест – от китайската страна, далеч от тълпите в Непал. На сто метра под нас беше джиписес-ориентирът, който можеше да разреши една от най-големите загадки на алпинизма. Нови изследвания показваха, че легендарният британски изследовател Андрю „Санди“ Ървайн може да е паднал и да е намерил последен покой на това място. Дали тялото му още беше там?

Преди почти век, докато се спускали по този хребет, Ървайн и партньорът му Джордж Малори изчезнали. Оттогава насетне светът се чуди дали двамата или един от тях е успял да стигне до върха през този ден – 29 години преди Едмънд Хилъри и Тенсинг Норгей да получат признание като първите хора, стъпили на Еверест. Смята се, че Ървайн носел със себе си фотоапарат „Вест Покет Кодак“. Ако бѐде намерен и съдѐржа кадри от върха, фотоапаратът би могѐл да пренапише историята на най-високата планина на света.

Огледах терена наоколо. Поредица ниски и стрѐмни урви бяха притиснати между покрити сѐс сняг и отломки тераси в район сѐс светли скали, известен като Жѐлтата лента. На 4000 м под нас сухата

равнина на Тибетското плато се мержелееше като мираж.

Почти не бях спал през последните 48 часа – чувствах се слаб и ми се гадеше от екстремната височина. Откакто бяхме трѐзнали от Предния базов лагер на 6400 м три дни по-рано, бях успял да преглѐтна само няколко хапки, които по-късно повърнах. Бях толкова уморен, че лишеният ми от кислород мозък ме умоляваше да полегна и да затворя очи. Все пак някакѐв остатѐк от ясен разсѐдѐк разбираше, че ако го направя, може и никога да не се събудя. Видях фотографа Ренан Озтюрк да слиза по хребета към нас. Рѐката му беше увита около тѐнкото лилаво фиксирано вѐже, което беше пѐпната ни вѐрѐ с вѐрха, където бяхме стояли няколко часа по-рано. „Какво мислиш?“

На тази оцветена на ръка снимка усмихнатият Ървайн (най-вляво) стои до Малори, който е стъпил с ботуша си на рамото на И. О. Шебиър, отговорник по транспорта. Екипът от 1924 г., събрал кораби и опитни алпинисти, направил третия британски опит за изкачване на връх Еверест в рамките на четири години.

ИЗГУБЕНИ НА ЕВЕРЕСТ
Тръгнете с екип алпинисти, докато те издирват Санди Ървайн и неговия фотоапарат. Филмът ще бъде излъчен на 6 август от 21,00 ч по *National Geographic*.

Не отговори веднага, а гърдите му се повдигаха и спускаха. Най-сетне успя да си поеме дъх: „Трябва да опиташ“.

Кимнах, откачих се от въжето и направих първите си колебливи стъпки по наклонената скална тераса. В мига, в който се отделих от въжето, Лхакпа Шерна изкрещя: „Не, не, не!“.

Махнах му. „Само трябва да проверя нещо. Няма да ходя далеч.“

Но той взе да ме умолява да спра. „Много опасно, много опасно!“ Лхакпа знаеше, че едно лошо подхлъзване по ронливия сипеи и бих могъл да полетя на 2000 м надолу към ледника Ронзбук. Част от мен беше съгласна с него и искаше да се откаже. След като десетилетия бях покорявал върхове по целия свят, си бях обещал никога да не прекрочвам граница, отвъд която обективният риск е твърде голям.

Но в този момент пренебрегнах и Макгинес, и Лхакпа, и собственото си обещание. Загадката на изчезването на Ървайн беше твърде голяма.

Т

Теорията, че Малори и Ървайн може би първи са изкачили Еверест, ми бе известна отдавна.

Но се заразих с треската да откроя Ървайн едва две години по-рано, след като присъствах на

лекция на моя приятел Том Полард, ветеран от Еверест.

„Нали не смяташ, че наистина можеш да го намериш?“ – попитах го.

Той изхихика. „Ами ако разполагам с ключова информация, която никой друг не знае?“

„Например?“ – веднага го контрирах.

Замълча за няколко

СТРАНИЦА
33

ГОЛЯМАТА
ЗАГАДКА
НА
ЕВЕРЕСТ

секунди. „Например точното местоположение на тялото.“

Полард беше участвал като оператор в изследователската експедиция „Малори и Ървайн“ през 1999 г., когато американският алпинист Конрад Анкер откри останките на Джордж Малори в този район на Северната стена на Еверест.

Целият гръб на Малори бил оголен, а запазената кожа била толкова чиста и бяла, че приличал на мраморна статуя. Привързаното около кръста му скъсано въже било оставило следи по торса – улика, че в някакъв момент е преживял тежко падане с увисване. Левият му крак бил прехвърлен над десния, счупен над горния край на обувката – изглеждаше очевидно, че поне за кратко е бил жив, след като се озовал на лобното си място.

Първоначално Анкер и спътниците му предположили, че тялото е на Санди Ървайн, тъй като го открили почти точно под мястото, където бил намерен пикелът на Ървайн. Дали Малори е бил завързан за Ървайн, когато е паднал? И ако да – как се прекъснало въжето и защо не намерили Ървайн наблизко? Малори бил заявил, че ако стигне до върха, ще остави там снимката на жена си. При трупа му не открили нейна фотография.

Освен това нямало и следа от фотоапарата му, което накарало мнозина историци на Еверест да заключат, че вероятно Ървайн го е носел.

Последният човек, видял двамата, бил друг член на екипа – Ноел Одел, който на 8 юни 1924 г. спрял на около 8000 м и вдигнал поглед към върха. В 12,50 часа по обед носещите се облаци за миг се вдигнали и разкрили Малори и Ървайн, които – разказва Одел – „се движеха енергично“ нагоре на около 250 м от върха.

„Приковах поглед върху гребните черни точки, които се открояваха върху едно малко снежно било – пише Одел в съобщението си от 14 юни. – После първият подходи към голямото скално стъпало и скоро се появи отгоре; вторият направи същото. След това цялата завладяваща гледка изчезна и отново потъна в облациите.“

ДО ТОЗИ МОМЕНТ бях устоявал на идеята да изкача Еверест, отблъснат от

След бързането за вечеря кухненският екип разпуска с гостите. Непалският готвач Бире Таманг (отзад вдясно) и неговият тибетски помощник Чумби (вдясно) приготвяха щедри порции ориз и леща, супа и спазети за 30–40 души на ден, включително Да Гелдже (Дауа) Шерна (отзад вляво), който беше начело на поддържащия екип, и частният водач Пасанг Гомба Шерна.

разказите за тълпите, за новаците и за прехвърлянето на целия риск върху поддържащия екип алпинисти, най-вече етнически шерпи, които понякога плащат с живота си. Полард ми разказа за Том Холзел, 79-годишен писател и ентузиаст на тема Еверест, който повече от четири десетилетия се опитвал да разреши загадката.

Още през 1986 г. Холзел оглавил първата експедиция в търсене на Малори и Ървайн – заедно с видната историчка на Еверест Одри Солкелд. Но необичайно обилните снеговалежи през въпросната есен не позволили на екипа им да стигне достатъчно високо откъм китайската страна на планината. По-късно тялото на Малори било намерено на 35 м от набеелязаното от Холзел място.

От Предния базов лагер,
където 200 души са се
разпрострели върху
половин километър
ледникови морени,
Върхът на света
изглежда също толкова
далечен като Млечния
път. Еверест е върхът
най-вдясно, едва подаващ
се отвъд снежната
седловина на Северното
седло (вдясно).

НА
ПОКРИВА
НА СВЕТА

ЮЛИ
2020 Г.

СТРАНИЦА

48

НОВ ПРОЗОРЕЦ КЪМ

ПЛАНЕТАТА

ТЕКСТ: ФРЕДИ УИЛКИНСЪН СНИМКИ: МАРК ФИШЪР, ДЪРК КОЛИНС И ЕРИК ДАФТ

Те се отправили да
монтират най-високата
метеорологична
станция в света, за да
осигурят на учените
безпрецедентни данни
за пораждащите бури
ветрове и климатичните
промени. По време
на изтощителното
пътуване до връх Еверест
те поставили пет
станции на различна
надморска височина –
и получили напомняне,
че нищо никога не се
случва лесно на най-
високата планина в света.

A high-altitude mountain landscape with snow-covered peaks and a line of mountaineers in the foreground. The scene is captured from a low angle, looking up at the jagged, snow-laden mountain ranges under a clear blue sky. In the foreground, several mountaineers are visible, their backs to the camera. They are wearing heavy, brightly colored jackets (yellow, red, blue) and carrying large, bulky gear bags. The snow is thick and covers the ground and the mountain peaks. The overall atmosphere is one of a cold, high-altitude environment.

На зазоряване екип
от климатолози и шерпи от
експедицията „Еверест“
на *National Geographic*
и *Rolex Perpetual Planet*
сглобяват най-високата
метеорологична станция на
света – на 8430 м на ледена
площадка на Еверест,
известна като Балкона.

МАРК ФИШЪР

Светлините на Базовия лагер
проблясват в подножието
на Връх Еверест, докато
челниците на алпинистите
оформят осветена пътека и
разкриват как напредват през
ледопада Кхумбу, който е най-
безопасен при минусовите
нощни температури.

МАРК ФИШЪР

T

ТРИМА АЛПИНИСТИ разговаряли на Югоизточния гребен на вр. Еверест, докато над Тибетското плато разцъфвала зората. На повече от километър и половина под тях слънчевите лъчи осветявали ивица снежни облаци.

Можете, които носели гебели пухени костюми, кислородни маски и челници, почти не забелязвали гледката. Нямали много време, тъй като били ограничени от количеството кислород, което носели, и от възможността пословично непостоянното време внезапно да се обърне. Вече закъснявали заради тълпите алпинисти, които цурмували планината откъм непалската страна с надеждата да стигнат върха през този ден в края на май 2019 г. Но можете не можели да се тревожат за това сега. Занимавали се с работата си, като методично разупаковали сечива и инструменти и следвали цялостно репетиран план за монтирането на най-високата метеорологична станция в света.

Докато работели, един от тях – Бейкър Пери – усетил, че го обзема страх. Панически проверил раниците на екипа. Две мънички, но ключови части от станцията – чифт 2,5-сантиметрови алуминиеви тръбички, които служели за прикрепване на сензорите за вятър към централната мачта – липсвали. Пери и спътниците му Том Матюс и Пануру Шерна се спогледали и тримата едновременно започнали да обмислят факта и да търсят решение.

Матюс и Пери, и двамата климатолози, месеци наред се подготвяли за този

момент. Екипът им проектирал и създавал много от компонентите на двуметровото 50-килограмово съоръжение специално с цел да издържат на екстремния студ и ураганните ветрове, с които ще се сблъскат на най-високата точка на планетата. Изпитали проекта в САЩ и Непал и после подробно тренирали монтирането му заедно с ръководителя на алпинистката експедиция Пануру Шерна и първокласния му екип водачи.

Смисълът на тази рискована и скъпа експедиция бил да попълни някои критично важни бели петна за учените, които не разполагат със систематични данни от големи надморски височини. Едно от тези бели петна е вятърът – важна променлива при атмосферните условия. Със своите 8850 м Еверест е сред малкото върхове,

◆
ЕКСПЕДИЦИЯ „ЕВЕРЕСТ“

Гледайте как учени се опитват да конструират най-високата метеорологична станция в света. Филмът ще бъде излъчен на 12 юли от 20,00 ч по *National Geographic*.

Инка Кох, ледниково хидролог, взема проба от снега край връха на Лобуче – връх близо до Еверест. Тя и екипът събраха повече от сто проби сняг и вода от Еверест и целия район на Кхумбу, които ще позволят на учените да установят химическия състав на естествените водни запаси в областта.

ЕРИК ДАФТ

които са достатъчно високи, за да пробият субтропичното струйно течение – една от тесните ивици силни ветрове, които обикалят земното кълбо и влияят на всичко – от маршрута на бурите до земеделските сезони. Друго бяло петно са снеговалежите, които поддържат огромните ледници над 5000 м.

Конструирали и домъкнали устройствата, които биха разкрили тези загадки на покрива на света – намирали се на самия път на струйното течение, – но нямало как да закрепят сензора за вятъра.

Тази статия беше спонсорирана от *Rolex*, който си партнира с Националното географско дружество, за да хвърли светлина върху предизвикателствата пред ключовите животоподдържащи системи на Земята – посредством наука, изследователски експедиции и красиви истории.

◆
М

Матюс и Пери дошли на Еверест като част от амбициозно научно изследване на планината.

Двумесечната експедиция „Еверест“ на *National Geographic* и *Rolex Perpetual Planet* включвала 34 учени, занимаващи се с полева работа на различна надморска височина в планината и из съседната долина Кхумбу. В групата

имало геолози, глациолози, биолози, географи и климатолози. „Това е нов прозорец към планетата – каза Пол Майевски, директор на Института за климатичните промени към Мейнския университет и ръководител на експедицията. – Вярваме, че най-добрият начин да се прави наука на Еверест не е просто да се прави един вид наука, а много различни науки.“

Под ръководството на Майевски 32-годишният Матюс и Пери, на 44, си партнирали с Пануру Шерна, на 53 години, и екип местни водачи, за да отворят нов научен прозорец на върха. В допълнение към двете автоматични метеорологични станции около Базовия лагер (на 5270 м) групата се надявала да монтира три станции на все по-голяма надморска височина – в Лагер II в Западния циркус (6464 м), в Лагер IV на Южното седло (7945 м) и на върха. Данните от станциите в крайна сметка щели да бъдат споделени с учени по цял свят.

„Климатичните промени действат различно в различните части на света – каза ми 72-годишният Майевски. – Това е един от най-бързо затоплящите се континентални региони в света, но не знаем какво всъщност се случва над 5000 м.“

Повечето ледници във високопланинска Азия започват над 5000 м. Всяка година снеговалежът в басейните на голяма височина и гъждовете на по-малка подхранват ледниците, които осигуряват вода на десетки милиони хора в Азия. Само че има много малко източници на надеждни метеорологични данни от подобна надморска височина, които да помогнат на изследователите да прогнозираят дълготрайните последиствия от климатичните промени за региона.

Налице са много малко наблюдения – каза Матюс – от местата, където снегът се трупа върху хималайските ледници. „Доколкото ми е известно, минеш ли над 6000 м, е имало съвсем малко метеорологични станции, които са действали в Хималаите – и нито една функционираща по времето, когато монтирахме нашата.“

За проектирането и монтирането на станцията Майевски привлякъл Пери – климатолог от Апалачкия държавен университет, и Матюс – английски климатолог от Лъфбъроуския университет.

„Всъщност няма как да направиш бронирана станция“ – каза Пери. Преди десет години италиански научен екип монтирал метеорологична станция на Южното седло – само за да бъде унищожена от гребните камъчета, подети от вятъра и запратени като шрапнели срещу уредите. В крайна сметка Пери и Матюс си сътрудничили с инженерната фирма *Campbell Scientific*, която им помогнала да проектират станциите си.

„Двете най-големи предизвикателства са следните – каза Пери: – първо, да се конструира триножник, който да е достатъчно лек, за да може да бъде занесен го горе, но също и да е достатъчно здрав, за да издържи на ветровете, които горе вероятно духат с над 300 км/ч, и второ – комуникациите.“ Слънчевите панели и система от батерии на всяка станция трябвало да генерират достатъчно енергия, за да може да предава данни през сателитна връзка.

Крайният продукт, направен от алуминиеви тръби със стоманени стъпки, приличал на плод на любовта между телевизионна антена и миниатюрен електрически трансформатор. След няколко месеца тренировки екипът бил в състояние да го сглоби и занети за скалата за по-малко от 90 минути. Но дали щели да могат да се справят на 8850 м?

КОГАТО ЕКИПЪТ ПРИСТИГНАЛ в Базовия лагер в средата на април, те станали част от рекорден брой алпинисти, които се надявали да зачеркнат от списъка си най-високия връх на света. Непалското министерство на туризма било издало 382 разрешения за изкачване и 390 разрешителни за поддържащите екипи от шерпи и водачи – което означавало, че по единственият тесен маршрут към върха щели да се струпат стотици хора. И че всички те щели да се опитат да го направят през няколкото дни с

НЯКОИ СА В КРАЙПЪТНИ ЗООПАРКОВЕ,

ДРУГИ СА ДОМАШНИ ЛЮБИМЦИ.

МНОГО ОТ ТЯХ СА ТОРМОЗЕНИ.

ГОЛЕМИТЕ КОТКИ В ПЛЕН

В САЩ СА ПОВЕЧЕ ОТ ТИГРИТЕ НА СВОБОДА,

КОЕТО **ПОСТАВЯ В РИСК**

И ЖИВОТНИТЕ, И ХОРАТА

Тигрите край нас

ТЕКСТ: ШАРЪН ГАЙНЪП
СНИМКИ: СТИВ УИНТЪР

Багаван „Док“ Антъл (най-вдясно) позира с екипа си – (от ляво надясно) Коуди Антъл, Мокша Байби и Чайна Йорк – в басейн, използван за тигърското му шоу в *Myrtle Beach Safari* в Южна Каролина. Малките тигърчета са голяма част от бизнеса; пакетите за игра и снимки с тях вървят от 339 до 689 долара на човек. На възраст около 12 седмици малките вече се смятат за твърде големи и опасни, за да си играят туристите с тях.

ПРЕДХОДНА СНИМКА

Клей, Даниъл и Ензо, три от 39-те тигъра, спасени от животински парк в Оклахома, се събират в басейн в Приюта за диви животни в Кийнисбърг, Колорадо. Тези котки ще изживеят живота си тук, с правилно хранене и подгрижите на ветеринар.

Чухме ги, преди да ги видим.

Писуканията им отекваха от вътрешността на спретнатия дом в стил ранчо – звучаха повече като папагали, отколкото като малки тигърчета. После Джеймс Гаретсън донесе Хълк в хола, където сем. Макейб чакаше на дивана. Той постави шаващото мъниче в скута на 9-годишната Ериъл и бутна в устата му бебешка бутилка. „Дръж бутилката, ето така. Разбра ли?“ Тя кимна.

Всички се усмихваха, галейки рошавата, ивичеста козина на Хълк. Дванайсетседмичната котка стискаше бутилката в несъразмерно големите си лапи. Когато бутилката се изпразни, малкото се покатери върху масичката за кафе. Гаретсън го примами обратно с друга бутилка. После

Туристи гледат как тигърче си играе с плюшена играчка по време на сесия с милване и снимки в *Myrtle Beach Safari*. Посетителите може да не знаят за практиките за развъждане, необходими за създаването на тези малки – или какво се случва с много тигри в плен, когато станат твърде големи, за да общуват с хора, и не могат да се използват за размножаване или показване като възрастни.

буйното тигърче скочи от дивана, стисна краката ми с изненадваща сила и издълба 10-сантиметрови граскотини по бедрата ми. Впи ноктите си и се задържа. Гаретсът го отскубна и всички се опитаха да смекчат ситуацията с нервен смях. Изгриво създание. Също като коленце.

Видяхме още две тигърчета в една загна стаичка в Центъра за грижа за животни *Ringling* в Оклахома. Отвън наблюдавахме как шест възрастни тигъра се излежават в басейните си или се дебнат взаимно – с наднормено тегло, но явно щастливи и живеещи в чисти ограждения.

Това беше през септември 2018 г.

По-късно научих, че през 2003 г. седем тигъра пог грижите на Гаретсът в груп

приют убили жена. В съдебните документи беше отбелязано, че котките били „необикновено гладни“, докопали през рехава ограда за добитък ръката на Линда Бракет и я откъснали „в трескав стремеж да се нахранят“. 35-годишната доброволка починала от загуба на кръв. Министерството на земеделието на САЩ (МЗ на САЩ) глобило Гаретсът с 32 560 долара и му наредило никога повече да не показва, развъжда, купува или продава животни, за които се изисква федерален лиценз – включително тигри. Но през 2017 г. той вече

 NGS – дружество с идеална цел, което работи за опазването на земните ресурси, помогна за финансирането на тази статия.

работел в центъра *Ringling* с нови котки. Центърът имаше лиценз от МЗ на САЩ, на името на приятелката му Брутани Медина.

Четири месеца след посещението ми Гаретсън беше изгонен от имота, който беше отдаден под наем от негово име. Екип от убежището за диви животни *Turpentine Creek* пристигна с кола от Арканзас, за да спаси шестте възрастни тигри. Единият, на име Дюзъл, беше твърде болен, за да се държи на крака. Почина четири часа по-късно от лечима бактериална инфекция на кръвта. Хълк и другите две тигърчета бяха изчезнали.

Моето посещение в центъра *Ringling* с фотографа Стив Уинтър беше само една спурка по време на двугодишното ни раз-

на Карсън Барилак, политически експерт към Международния фонд за защита на животните.

Тя каза, че в САЩ вероятно има от 5000 до 10 000 тигъра в плен. Никой, включително и правителствените чиновници, не знаят точно колко са те и няма общ федерален закон, който да регулира притежаването на големи котки.

Берилак показва цветна карта, илюстрираща произволен миш-маш от щатски закони. Някои щати забраняват частното притежание. Други изискват разрешение. Трети изобщо нямат щатски закон. На някои места е по-лесно да си купиш тигър, отколкото да осиновиш котенце от местен приют.

Можете да получите лиценз от МЗ на САЩ, за да показвате или да развъждате малки гризачи джербили – и после да показвате или да развъждате каквото животно си пожелаете, включително и големи котки. Развлечението е причината за размножаването и търговията с тигри в САЩ и по-специално атракционите, които позволяват на клиентите да гаят, хранят и да позират с малки тигърчета. Комерсиалните развъдчици осигуряват постоян-

ни доставки на бебета. В някои щати подобни търговски дейности са законни, ако имат лиценз от МЗ на САЩ, което отговаря за налагането на минимални стандарти за грижа за животните под закрилата на Закона за защита на животните. Но ние установихме тормоз над животни и редица незаконни дейности, включително нелегален трафик на диви животни на много от местата, които посетихме.

Малките тигърчета – особено белите – са златна мина в крайпътни зоопаркове, провинциални панаири и сафари паркове. Цената на бърза фотосесия или петминутно гушкане е от 10 до 100 долара. Трчасова обиколка на зоопарка с галене на тигърчетата може да стигне до 700 долара на човек. На гостите често се казва, че помагат за спасяването на дивите тигри. Те си тръгват щастливи и пускат селфита в социалните медиуми.

АТРАКЦИОНИТЕ,

КОИТО ПРЕДЛАГАТ НА ПОСЕТИТЕЛИТЕ

ВЪЗМОЖНОСТ ДА ГАЛЯТ ТИГЪРЧЕТА

И ДА СЕ СНИМАТ С ТЯХ,

ПОДХРАНВАТ ЦИКЪЛ НА ТОРМОЗ,

ПРИ КОЙТО МАЛКИТЕ

СЕ ИЗХВЪРЛЯТ, КОГАТО ВЕЧЕ НЕ СА ПОЛЕЗНИ.

следване защо вероятно повече тигри живеят в клетки в САЩ, отколкото са останали в дивата природа.

Д

ИВИТЕ ТИГРИ СА В КРИЗА. В началото на ХХ в., когато писателят Ръдифр Киплинг пише „Книга за джунглата“, в Азия бродели около 100 000 от тези великопenni котки.

Били изтребени от ловците на трофеи в Индия, от намаляващите местообитания на котките, от конфликтите им с хората и браконьерството. Днес в дивата природа са останали може би 3900. Тигрите са много по-близо до рѐба на изчезването от всяка друга голяма котка.

След като години наред правех репортажи за незаконната търговия с диви животни в Азия, реших да се обърна към тигрите в Америка, когато слушах беседа

Това, което не знаят, е историята и бъдещето на тигърчетата. Повечето са родени в безмилостни развъдници на тигри, където женските „произвеждат“ 2–3 котила годишно, в сравнение с едно котило на всеки две години в дивата природа. Малките биват отнети от майките си скоро след раждането, казва Дженифър Конрад, ветеринарка с опит с тигрите. Много от тях биват хранени зле, неизвестен брой умират. Някои биват продавани още преди да са прогледнали.

Когато са само на няколко седмици, тигърчетата започват работа, като понякога ги прехвърлят от ръка на ръка до 10 часа дневно. Печалбите могат да са огромни. Данъчните сведения от „Диви животни в нужда“, крайпътен зоопарк в Индиана, ръководен от Тим Старк, показват годишен приход от 1 до 1,27 млн. долара през последните години. (Старк, който все още ръководи зоопарка, но е под съдебна забрана да позволява пипане на тигърчетата, е призоваван многократно от МЗ на САЩ заради нарушения, свързани с болни или ранени животни, и е осъден за незаконен трафик на диви животни през 2008 г.)

На възраст 3–4 месеца малките достигат края на срока си на годност: те са твърде големи и опасни за милване. Някои тигърчета се използват за развъждане или биват показвани. Други просто изчезват. Фотосесии с милване на тигърчета подхранват омагьосан кръг на развъждане и изхвърляне на малки, след като вече не са годни.

Има доказателства, че някои излишни тигри биват убивани, за да се намали инвентарът в крайпътни зоопаркове и подобни атракционни. Мъртвите тигри се препарират или се продават на части: кожа, зъби, нокти и скелети. Според Закона за застрашените видове е незаконно да се продават или доставят за чисто търговски цели извън границите на щата.

Пипалата на американската трафикантска мрежа са достигнали до Азия. В едно скорошно дело мъж от Ню Йорк, Аронгкрон „Пол“ Маласукум, беше осъден за нелегален трафик на диви животни заради продаване на части от лъвове и тигри. При признаването си за виновен той заяви, че е изпратил 68 пакета с части

Джоузеф Малдонадо-Пасидж, известен като Джо Екзотик, позира със Светкавица, 4-месечно бяло тигърче, в парка за екзотични животни „G. W.“ в Оклахома. Някога развъдчик и търговец на тигри и хибриди, той е в

затвора, след като през април 2019 г. беше осъден по две обвинения за опит за убийство чрез наемане убиец и 17 федерални обвинения за престъпления срещу диви животни – включително убийството на 5 тигъра.

от животни, етикетирани като керамика и играчки, до Тайланд. В съдебните документи се изброяваха предмети, иззети от дома му, включително тигрови черепи, зъби и нокти, както и слонски бивници.

От десетилетия отгледани в плен котки в Азия подхранват смъртоносна търговия с тигрови продукти, стимулирайки търсене, което насърчава браконьерството.

Китай е най-мащабният консуматор. Пазарът му за части от тигри като предмети на лукса и за употреба в традиционната медицина подхранва тази смъртоносна търговия. Атракционите с тигри в страната, дом за около 6000 котки, често функционират и като „ферми“, които развъждат животните, за да ги продават на части.

ПЪТЕШЕСТВИЯ | ВИЕТНАМ

Пътуване с погрешка

ПЕША ПРЕЗ СТАРА ГОРА В ЮГОИЗТОЧНА АЗИЯ

В ТЪРСЕНЕ НА СЪПОЦЕННИЯ КАРДАМОН

ТЕКСТ: МАЙК АЙВС СНИМКА: ИЪН ТЕХ

Все повече безстрашни приключенци се отправят към националния парк „Хоанг Лиен“ край вьетнамската граница с Китай. Паркът приютава гори от черен кардамон, *тао куа* – важна подправка във *фо* и други вьетнамски ястия.

В планинската долина, където стояхме двамата с Ланг, изневиделица се появи непознат с въздушна пушка.

„Здравей. Загубихме се – каза Ланг, която носеше традиционна ръчно тъкана блуза над клина от ликра и гумените ботуши. – Срецна ли моите близки? Седем мъже и две жени?“

За да стигнем, цял ден изкачвахме с мотори неравен планински проход, газихме до колене през реки, катерихме се по зигзаговидни пътеки и дори направихме път на една отровна змия. Вече бяхме близо до целта – гора от черен кардамон на един съседен връх, но не можехме да открием пътеката нагоре сред шубраците и дивите цветя. Дюон, свързът на Ланг, тъкмо беше тръгнал да я търси.

Както се оказа, Ланг и ловецът бяха от едно и също село недалеч от националния парк „Хоанг Лиен“. Той обясни, че от години отглежда кардамон в парка и знаел много добре къде лагерува семейството ѝ.

Бяхме навлезли в парка, сбор от скалисти планини и долини край границата между Виетнам и Китай, за да видим беритбата на кардамон в дивите гори. Гуан Ту Ланг и Нгуен Дан Дюон са планински водачи от близкото градче Са Па. Семейството на Ланг отглежда кардамон в планините Хоанг Лиен от 90-те години на миналия

век и сега нейният по-малък брат Чо, който е начело на ежегодната семейна експедиция за прибиране на реколтата, се съгласи да ме вземат с тях.

Са Па изпъква дори и в страна с невероятно биоразнообразие и природни красоти. Планинското градче се намира близо до най-високия връх в страната – Фансипан (3143 м), и е на входа на национален парк с площ ок. 300 кв.км.

Пътуването беше едновременно и голямо приключение, и урок по съвременна история на опазването на околната среда във Виетнам. За първи път засадили черен кардамон в планините Хоанг Лиен през 90-те години на миналия век като заместител на опиума – забранена култура, която по-рано поддържала колониалната икономика на Индокитай. В същото време националният парк е символ на усилията на следвоенен Виетнам да опазва растителното биоразнообразие. Така стигаме до следната главоблъсканица:

ВЛЯВО

Селяни мият зеленчуци в лагера край гъсталак от черен кардамон в националния парк „Хоанг Лиен“. Те са част от група, която в продължение на дни бра подправката и я суши на открит огън, преди да я пренесат на гръб до своите села около Са Па.

ДОЛУ

Току-що набраните шушулки са червени, а след изпичане стават тъмнокафяви или черни. Подправката се продава най-вече на китайски прекупвачи и се използва в традиционни лекове.

Двама селяни от етническата група червени дао прекосват мостче на връщане от бране на кардамон. Хората от тяхното село Нам Канг получават голяма част от приходите си от продажбата на подправката на търговци.

как е възможно една гора да бъде едновременно рай и за опазването на природата, и за отглеждането на стокови култури?

МОЕТО ПЪТУВАНЕ ЗАПОЧНА в Ханой, на над 300 км на югоизток. На един пазар край стария ми апартамент купих шест шушулки черен кардамон за 9000 донга – около 39 цента. Те бяха близо два пъти по-еври от своите големи колкото нокът зелени братовчеди, които се използват масово в индийската кухня, и имаха силна опушено-плодова миризма.

Черният кардамон, наричан *тао куа*, расте покрай потоци в гори на голяма надморска височина, под свода на високите дървета. Като сушена подправка се използва във *фо* – вездесъщата виетнамска супа с оризово фиде – и някои други популярни блюда.

На запад тао куа не е толкова популярен като зеления кардамон. Продават го основно на китайски прекупвачи и се използва в традиционната медицина за лечение на запек и други болестки. С течение на времето растящото китайско търсене превърнало Са Па във важен център на търговията с черен кардамон.

Същата вечер се качих на влак от Ханой на север към китайската граница. След като на следващата сутрин пристигнах във виетнамския пограничен град Лао Кай, един час се возих на такси на запад до Са Па, където се срещнах с Ланг на кафе. После тя ме заведе в склад за кардамон, където работници сортираха току-що набраните шушулки.

Бизнесът в склада изглежда процъфтяваше. На всеки няколко минути пристигаха стопанин с мотор, натоварен с чували, пълни с тао куа. После собственичката на склада Нгуен Ти Хуе му плащаше на място от показно дебела пачка. Видях хиляди и хиляди шушулки, които чакаха да бъдат сортирани. Отвън беше паркирана флотилия камиончета, готови да ги откарат до Лао Кай и на север през границата.

Хуе ни каза, че понастоящем нейната изкупна цена на тао куа е 5 долара на килограм, но че непрекъснато се променя във основа на търсенето и предлагането. Преди едно поколение – добави тя и погледна сребристия си айфон – търговците на подправки в Са Па нямали такива редовни връзки с китайските прекупвачи. „Сега е много по-лесно: просто им звъним.“

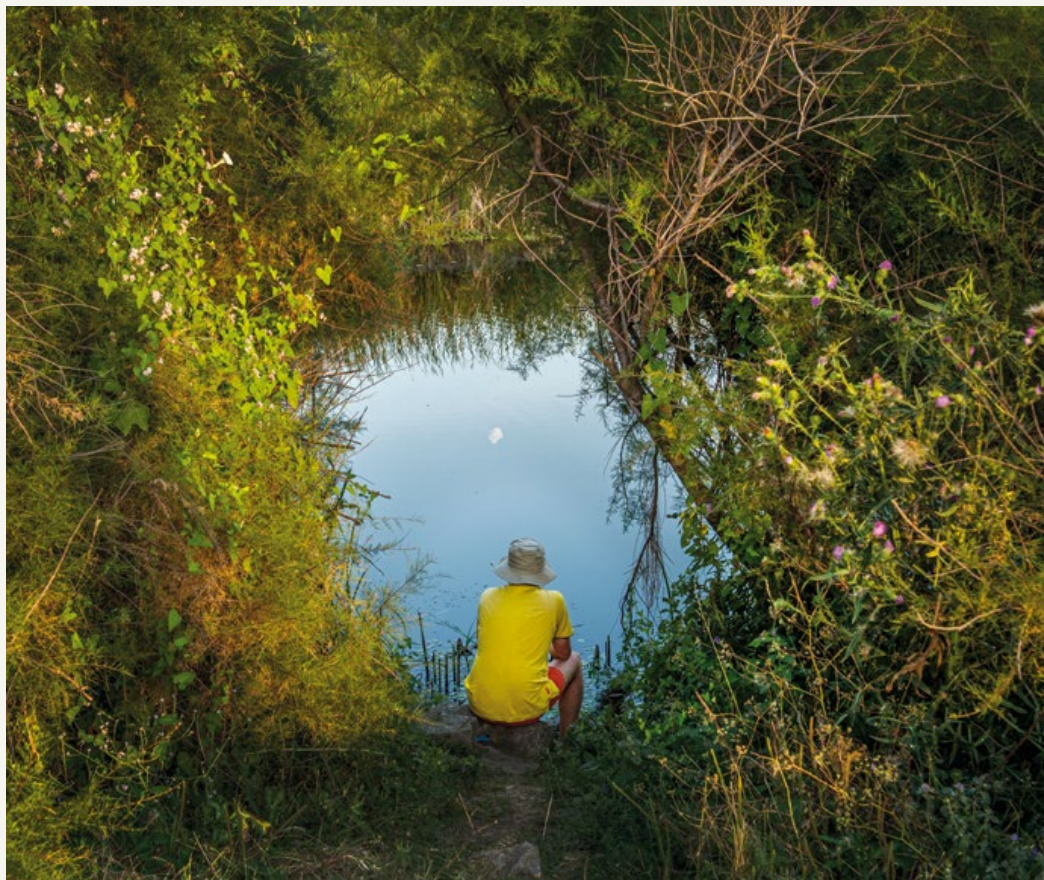
Са Па е разположен сред терасирани оризища и обвити в облаци гори. Във Виетнам подобни планински райони често се обработват не от виетнамци, ами от хора от някое от 53-те официално признати етнически малцинства в страната.

Семейството на Ланг е от етническата група хмонг, живееца в Та Ван, село край Са Па, което през последните години се възползвало от разцвета на пешеходния туризъм в града.

Кардамонът обаче все още е важен източник на приходи за селото. Бащата на Ланг, Гуан, ми каза, че започнал да го отглежда през 1994 г. дълбоко навътре в настоящия национален парк „Хоанг Лиен“ веднага след като правителството му наредило да престане да отглежда опиума, който посадил там след края на Американската война през 1975 г.

НАЦИОНАЛНИЯТ ПАРК „Хоанг Лиен“, създаден през 2002 г., е една от многото защитени територии във Виетнам, където етнически малцинства си изкарват прехраната от държавна земя. Строгата налагане на природозащитни правила във Виетнам често е невъзможно, тъй като наоколо живеят толкова много хора с ниски доходи – обясни ми Памела Макълуий, доцент по човешка екология в университета „Рътгърс“. „Така или иначе няма да стане, затова трябва да се намери някакъв вид алтернативен модел“ – каза тя. Според нея „кардамоновият модел“, при който селяните отглеждат тао куа в националния парк, а парковете реиндъстри, общо взето, не им обръщат внимание, до момента работи сравнително добре и за двете страни. Да, незаконно е да се отглежда кардамон в границите на парка, както и да се събират дърва за огъня, на които се суши. Но по-лошо би било да се изсекат цели гори – каза тя – и виетнамските власти често приемат подобни сделки, поне засега.

Въпреки това има други рискове, които грозят отглеждащите кардамон стопани. Например растящата цена на подправката е подтикнала някои селяни да крадат реколтата на съседите си, а увеличаването на екстремните метеорологични явления през последните години е нарушило ежегодните доставки от кардамон. Географката Сара Търнър от канадския университет „Макгил“, която изучава индустрията на черния

ИНСТАГРАМ

ЕЙМИ ВИТАЛЕ

ОТ НАШИТЕ ФОТОГРАФИ

КОЙ

Витале снима кадри, които разказват истории за красотата и взаимната свързаност на живота на Земята.

КЪДЕ

Близко до Сулина, Румъния, където р. Дунав се влива в Черно море.

С КАКВО

С камера *Nikon D4S* с обектив *24-70 mm f/2.8*

Като носителки на наградата „Инге Морат“, която отличава млади жени фотографи, Витале и още седем други прекараха пет седмици, следвайки пътя на австро-американската фотожурналистка Морат – една от първите жени фотографи, които работят в легендарната агенция *Magnit* през 50-те години на ХХ в. Групата превърнала един камион в пътуваща изложба, за да представи работата ѝ по фотографския проект *Donaui*, върху който Морат работи в продължение на четири десетилетия, документирайки културата и традициите на хората, живеещи по поречието на р. Дунав. Те заснели и нови кадри, за да покажат съвременния живот на местата, които Морат фотографирала през ХХ в. Близко до Сулина, Румъния, Витале наблюдавала този рибар в миг на тишина.

Тази страница представя снимки от профилите на *National Geographic* в „Инстаграм“. Ние сме най-популярната марка в „Инстаграм“ – с над 135 млн. последователи. Станете един от тях на [instagram.com/natgeo](https://www.instagram.com/natgeo).